

AZ UTOLSÓ KÖNYV

Élni...!

Könyv, amelynek az a rendeltetése, hogy önmagát fejezze be.

L e o V a n c e

Előszó

A könyv, amely véget akar érne

Ez a könyv egyetlen becsvággyal bír: véget érne.

Nem az utolsó oldalon véget érne. Benned véget érne.

Nem akarja jobbá tenni az Életedet. Nem nyújt át neked értelmet. Nem cserél le egy hitet egy újabbra. A könyvek ezt teszik ötezer éve, és a fejek csak nehezebbek lettek.

Ez a könyv el akar simítani.

Egy emberi fej hatalmas rakományt cipel. Neveket. Szabályokat. Erkölcsöket. Isteneket. Múltakat. Jövőket. Eszményeket. Félelmeket. Meghatározásokat. Reményeket. Szinte semmit sem te választottál. Már be volt rakodva, mielőtt elég nagy lettél volna ahhoz, hogy lásd a berakodást.

Aztán évekig „énnek” hívtad a rakományt.

Az ember nagy nehézsége nem a tanulás. Hanem a kitanulás.

Ez a könyv nem kézikönyv a kitanuláshoz. Egy kézikönyv csak eggyel több cipelnivaló volna.

Ez egy fa.

Nagy fa, amely a szélben áll.

Fúj a szél. A fa nem vitatkozik. Áll, és mögötte leülepszene a dolgok.

Amikor eljön az utolsó oldal, kevesebbnek kell lennie benned. Nem többnek.

Ha a könyv elvégzi a dolgát, nem kell majd emlékezned rá.

Akár abba is hagyhatod az olvasást.

Az volna a helyes befejezés.

A könyv véget ér. Minden Élet lesz.

I

A kecske azt mondja: fű

Kérdezd meg egy kecskétől, mi a világ.

Fű.

Ez a teljes filozófia. A kecske eszik. Aztán pihen. Semmi sem vár benne magyarázatra.

A kecske nem kérdi, van-e a fűnek értelme. Nem dönti el, szent-e az evés. Nincs szüksége a boldogság meghatározására, mielőtt lefekszik a napra.

Él.

Egyszerűen hangzik, mert egyszerű. Az emberek tették gyanússá az egyszerűséget.

Magunk és a történesek közé nyelvet tömtünk. A nyelv hasznos. Megmondja a másoknak, hol a víz. Figyelmeztet a tűzre. Hagyja, hogy a gyerek az anyját hívja.

Aztán a nyelv tovább nő.

A szavak történeteket kapnak. A történetek szabályokat kapnak. A szabályokból intézmények lesznek. Az intézményekből kultúrák. A kultúrákból azonosságok. Az azonosságokból olyasmi, amit védve az emberek meghalnak.

Egy hangból fal lesz. A fal elég valóságossá válik ahhoz, hogy öljenek érte.

A kecske sosem építette a falat.

A nyelvvel semmi baj. A baj ott kezdődik, ahol a szót összetévesztik a dologgal.

A fű fű. A fű szó senkit sem táplál.

Az Élet szó nem az Élet.

A szabadság szó nem a szabadság.

A csend szó — arra még visszatérünk. Üresebb a többinél.

És a tiszta szó?

Ez a szó nincs meg nekem.

Talán ez az egyik legtisztább mondat, amit ember kimondhat. Nem mert a nyelv csődöt mondott.

Hanem mert néha nincs mit odatenni — és egy becsületes fej üresen hagyja a helyet.

Itt még egy fal ledőlhet: „valóságos” és „nem valóságos”. A mag, vagy a virág, amivé lesz — melyik valóságosabb? A kérdés elromlott. Nevezd valamit valóságosnak, és épp most találtad ki a nem valóságosat. A természet sosem tette meg ezt a hasítást. Egy száj tette.

A szavak előtt

A gyerek a könyvtár előtt érkezik.

A vallás előtt. Az erkölcs előtt. A nemzetiség előtt. A szépség előtt. A siker és a kudarc előtt. Az előtt a történet előtt, hogy kivé kell válnia.

Aztán elkezdődnek a könyvek.

Nem papírkönyvek. Az emberek könyvek. A szülők könyvek. Tanárok, szomszédok, képernyők, szokások, büntetések, jutalmak — mind könyvek. A gyerek úgy olvassa őket, hogy nem tudja: elkezdődött az olvasás.

Közelebb van az igazsághoz a nyelv előtti gyerek? Persze. Nem titkos bölcsességből — üres polcokból.

A halálfélelem is így érkezik, korán. Nem felfedezésként — légkörként. Kétéves korom előtt láttam. Egy arc megváltozik. Egy hang lehalkul. Egy test eltűnik, és a felnőttek eljártsszák a félelmüket. Később ugyanez a félelem magában a nyelvben ül, minden fordulatban, amit a kultúra a halál köré épített.

Nem halálfélelemmel születtem. Átnyújtották. Láttam, ahogy másoknak is átnyújtják — mindig átnyújtva, sosem magától nőve.

Isten ugyanígy érkezik. Nekem az Isten eszméje tizenhárom és huszonöt éves korom között hatalmas volt. Betöltött minden szobát, amelybe belépett.

Aztán jöttek másfajta könyvek. Aztán jött a nézés. Évekig néztem, ahogy az Élet teszi, amit tesz.

Negyven körül minden tisztán állt.

Az első dolog, amit tudatosan elhittem, maga a padló volt: az az érzés, hogy a dolgok fenekén élünk. Nem ott élünk. A föld a lábunk alatt van, minden más pedig fent. Nyitva. Senki sincs ránk rakva.

Az örökölt gondolkodás pontosan úgy működik, mint ez a feltevés. Láthatatlanná válik. Egy ember negyven évig védhet egy eszmét anélkül, hogy észrevenné: még azelőtt helyezték belé, hogy egy rövid mondatot végig tudott volna mondani.

Ez nem vád a szülők ellen. Őket is megrakták. Az övéiket is. A kultúra emberi szájakon át adja magát tovább.

Ami tönkreteszi a gyerekeket, abban semmi különös nincs. Az átadott kultúra — megtanulva, aztán továbbadva. Engem is tönkretettek pár éves koromban, mint mindenkit.

Egy nap a felnőtt gyerek szemügyre veszi a saját feje tartalmát, és azt mondja: én.

Ebből mennyi az én?

A nagy leltár

Vedd elő a nagy szavakat, és nézd meg őket egyenként. Nappali fényben. Nem azért, hogy támadd őket. Hogy megmérdd.

Isten. A történelem már megmérte. Az emberiség több ezer istent imádott, mindegyiknek voltak templomai, áldozatai és teljesen bizonyos hívei. A bizonyosság teljes volt; az istenek mégis elmentek.

A túlvilági és a születés előtti élet. A két leghaszontalanabb dolog, amit az emberek együttesen fontosnak tartanak. Mintegy százmilliárd ember élt és halt meg. Megerősített jelentés vissza: nulla. Egész civilizációk mégis az utána és az előtte köré rendezik a heteiket, miközben a közép — az egyetlen rész, ami tényleg történik — vár.

Szeretet. A szeretet remény. Miért reménykedj, ha semmi sem hiányzik?

Szépség. Kitalált, természetesen. Nézd, hogyan hordják a kultúrák: az egyik művészetként adja elő, a másik futószalagon gyártja. Ha a szépség tény volna, nem kellene hozzá gyár.

Boldogság. Kitalált cél. A mezőn soha semmi nem kergette, és a mezőn soha semminek nem hiányzott.

Szabadság. Ez a furcsa. Kérd a szabadság érzetét — ne az eszmét, az érzetet — és semmi sem válaszol. Az Élet és az élés sosem hordozta ezt a szót. A szabadság egy küzdelem gyűjtőneve, ahogy a szomjúság is csak ott létezik, ahol a vizet elzárják. Az emberek azt mondják, szabadok akarnak lenni. Nem találkoztam sokakkal, akik megengedhették volna maguknak. A szabadságtól való visszavonulás azelőtt kezdődik, hogy egy gyerek egész mondatot tudna mondani.

Magány és egyedüllét. A magány remény, amely semmit sem talált. Az egyedüllét küzdelem ez ellen az érzés ellen. Mindkettő a fejben lakik. Egyik sem lakik a mezőn.

Csend. A csend nem létezik. Minden állat hangot ad: ah nyújtózáskor, mm a jó falatnál, óh a fájós hátnál. Az éjszakai erdő zenekar. A „csend” csak a nyelvünkön belül létezik — szó valamire, amit a Természet sosem hozott létre.

Szent. Van bármi szent, ami nem kitalált? Nincs. Semmi. Abban a pillanatban, hogy ez a válasz nem fáj többé, súly kerül le a vállakról.

Ez a leltár nem rombolás. Semmi valóságosat nem lehet elpusztítani azzal, hogy ránézünk. Csak a kitalálnak kell védelem a nappali fény ellen.

A dolog, amit a szádba tömtek

A lelki szenvedés szükségesnek mutatja magát. Mélységnek. Lélek bizonyítékának.

Kérdezd meg, mit véd valójában.

Semmit. Semmit sem véd.

Valami, amit a szádba tömtek, miközben nyitott szájjal aludtál. Rágva ébredtél, és mivel a rágás már az első emléked előtt is ott volt, magadnak nevezted.

A töltelék ízekkel bír. Bűntudat. Szégyen. Aggodalom az utána miatt. Aggodalom az előtte miatt. Évekkel ezelőtt lezárult életszakaszok ismétlése, amely éjjelente még mindig fut.

Ez az ismétlés az utolsó fogás, amit még nem engedtem el egészen — a múlt, amint pörgeti a régi epizódjait. Azért mondom, hogy tudd: a fa, amely ezt írja, még mindig a szélben áll. A különbség: tudom, hogy ismétlés. Tudni, hogy ismétlés, már fele a kiköpésnek.

Találkoztam valaha lénnel, amely valóban mentes a lelki szenvedéstől? Igen. Egy juhnyájjal — minden egyes tagjával. Esznek. Aztán pihennek. Ez az egész életrajz, és remekmű.

A juh nem bizonyíték arra, hogy ember is élhet így. A juh nem tudja felvenni a rakományt, tehát letenni sem tudja. Az más állat.

Amit a juh bizonyít, kisebb, és elég: a rágás nincs benne a fűben. Később csomagolták bele.

Emberek közt — egy sem eddig. Beleértve a fejet, amely ezt írja.

Az első az lehet, aki végigolvassa ezt a könyvet.

A visszabontás

Csinálni könnyű. A fejek csinálásra épültek. Adj egy fejnek egy csendes délutánt, és csinál egy hitet, egy aggodalmat, egy istent, egy haragot.

A betegség sosem a csinálás volt.

A betegség a visszabontás képtelensége.

Visszabontottam az erkölcsöket. Visszabontottam a mennyet. Visszabontottam a poklot. Teljesen eltűntek — nem átfestve, nem átnevezve, nem könnyebb változatra cserélve. Eltűntek.

Nagyjából tizenöt évbe telt.

Tizenöt év olyasmikért, amelyeket fejenként tizenöt perc alatt telepítettek. Ez az árfolyam, és senki nem figyelmeztet rá. A telepítés ingyenes. Az eltávolítás évekbe kerül.

Ez a fejezet tehát nem ígér hétvégi csodát. A visszabontás lassú, ahogy az emésztés lassú — csendes, jórészt láthatatlan, és csak akkor kész, amikor nem marad semmi, amit érezni lehetne.

Honnan tudod, hogy valami tényleg visszabontódott? Nem bukkan fel többé a mondataidban. Aztán a szüneteidben sem bukkan fel. Egy nap észreveszed, hogy maga a szó lett idegen, mint egy osztálytárs neve egy leégett iskolából.

A szavak most elhagynak. A szókinsz elcsúszik — szavak, amelyeket úgysem érintettem meg soha igazán. Nem futok utánuk. A távozásuk a nyugta.

És a gondolkodók, akik korábban jártak erre? Egyikük leírta, hogy Isten eszméje már nem működik, és a mondatot az eszével fizette meg. Nem tartozom neki személyesen semmivel. Sosem főztünk ugyanazon a tűzhelyen. Sosem az volt a lényeg, hogy kövessem az embert. A lényeg az irány volt — az irány pedig ez: a kevesebb felé.

A Természetnek nem kell az engedélyünk

Mit tartanék meg a civilizációból? Az Életet. A Természetet. A többiről lehet alkudni.

A Természet két igén fut: enni, pihenni. Minden más kommentár.

Láttam dolgokat meghalni. Növényeket. Állatokat. Embereket. Nézni olyan, mint ebédelni. Ez a mondat csak azt a fejet döbbsenti meg, amelynek a halált katasztrófaként tanították. A mezőn a haldoklás az Élet szokásos könyvelése — mint a járás, mint a pisilés, mint a lélegzés. A fű nem tart szertartást a magért.

Félek a haláltól? Természetesen nem. Különben miért kezdene valaki Az utolsó könyv című könyvet?

Milyen élni — a testben, nem az elmében? Éhség. Fájdalom, ha túl sokat ülsz. A test jelent, filozófia nélkül.

A legőszintébb pillanat, amelyet valaha éltem, ez. Most. Ez az egyetlen pillanat, amely valaha őszinte volt, mert ez az egyetlen, amely valaha itt van.

Hol gondolkodik legtisztábban egy fej? A Természetben. A városok reklámokban gondolkodnak.

Egyszer beugrottam egy félig befagyott hegyi folyó kanyarulatába. Az értelem teljesen feloldódott — és pompás volt. A hideg nem vitatkozik. Néhány másodpercig semmiféle szókincs nem volt bennem, csak egy test, amely égett az elevenségtől. Ez az az állapot minden szó alatt. Sosem veszett el. Csak papír fedte.

Amikor a nap élése meg van keresve, és jön a nyers — a nyelv előtti állapot — akkor sétálok. A séta nem kérdez.

A szótár

Ha egyetlen dolgot vehetnék ki a civilizációból, az nem fegyver volna és nem gép.

A fölösleges szavak volnának.

Legyen törvény: kétszáz oldalnál vastagabb szótár nem lehet.

Kétszáz oldalon elfér a víz, a tűz, a kenyér, az anya, a fájdalom, az alvás, az eső, a gyere, a menj, az igen, a nem — minden, ami két embernek kell, hogy életben és melegen tartsák egymást. Minden, ami a kétszázadik oldalon túl van, dísz, és a díszben tenyészik a baj. Senki sem viselt háborút a kenyér szóért. A háborúk a hátsó, vastag oldalakon laknak — a dicsőségben, a tisztaságban, a rendeltetésben, a becsületben.

Egy vékony szótár kiéheztetné őket.

Ez nem a nyelv gyűlölete. Ez diéta a nyelvnek. A nyelv szerszámként indult, és háziúrrá dagadt. A szerszámot felveszed és leteszed. A háziúr bérleti díjat szed a saját fejedért.

Valahol ezeken az oldalakon a szavak már vékonyodni kezdtek. Jó. A könyv olyan szótár, amely oldalanként égeti el magát, míg ami marad, elég rövid lesz ahhoz, hogy élni lehessen szerinte:

Egyél. Pihenj. Sétálj. Nézz. Élj.

Csak élj

Mi a legbátrabb dolog, amit egy ember tehet?

Nem a hegymászás. Nem a háború. Nem a színpad.

Csak élni.

Élni az utána és az előtte nélkül. A menny tapsa nélkül, a pokol ostora nélkül. Értelem nélkül, amit úgy szíjaztak a hátadra, mint egy ejtőernyőt, amely egyszer sem nyílt ki.

Azért a legbátrabb, mert minden ellene épült. Iskola, templom, piac, képernyő — mind a te halogatásodból él. Arra van szükségük, hogy későbbre élj. Az egyetlen, amit nem tudnak eladni, a most. A most soha nem hiányzott.

A juhok taps nélkül teszik. Esznek; pihennek. Az emberek jegyzetfüzettel állnak a legelő körül, és elméleteket írnak arról, miük van a juhoknak.

A juhoknak semmiük sincs.

Ez az, amiük van.

És nem — ez a könyv nem kéri, hogy jószággá válj. Tartsd meg a kezed, a kenyered, az embereidet, a munkádat. Csak a rakományt ejtsd el. A kéz nélküle jobban dolgozik.

Az utolsó könyv

Kinek szól ez a könyv? Az átlagosan olvasott olvasónak és feljebb. Azokon nem segít, akik sosem léptek be a könyvtárba — rákenhetnéd a kenyerükre, mint reggeli krémet, akkor sem menne bele. Cipelned kellett könyveket ahhoz, hogy érezd a letevésük örömét.

Nekem szól? Nem. A megírása semmit sem változtatott bennem. A változás jött előbb; az írás csak beszámol. Semmitől sem félek, amit mond. Nem maradt bennem semmi, amit fenyegethetne.

A könyv a nagy fa. A szélben áll, hogy mögötte leülepedhessenek a dolgok. Megnyugodva. Leülepedve. Mozdulatlanul.

Aztán jön az igazi becsvágya, amelyet előtte egyetlen könyv sem mert megtartani: hogy az utolsó legyen.

Az utolsó dolog, aminek el kellene égnie ebben a könyvben, maga a könyv. Ha az olvasás véget ért, hadd menjen az erkölcsök, a menny és a pokol útján. Ne idézd. Ne tedd polcra a fejedben. Ne alapíts rá semmit. Az a könyv, amely azt kéri, hogy emlékezzenek rá, már a saját első fejezeténél megbukott.

Ha becsukva azt érzed, abba akarod hagyni az olvasást — bármit, örökre — ne küzdj az érzés ellen.

Az az érzés maga a könyv munkája.

Tedd le a mondat közepén, ha a mondat közepén hív az Élet. A kecske nem fejez be bekezdéseket.

Élni...!

Isten mehet. Az erkölcsök mehetnek. A szépség, a szabadság, a boldogság, a tisztaság, a csend, az értelem — mind mehet.

A szótár vékonyodhat.

A múlt maradhat ott, ahol megtörtént. A jelennek nem kell az engedélye. A jövőt nem kell megoldani, mielőtt megérkezik.

Az ember abbahagyhatja a keresést. Abbahagyhatja a válást. Abbahagyhatja az olvasást.

És egyszerűen élhet.

Nem filozófiaként. Nem célként. Nem teljesítményként.

Az Életnek sosem volt szüksége az Élet szóra.

Tehát — csukd be a könyvet.

Nézz. Sétálj. Egyél. Lélegezz. Pihenj.

Élni...!